

“WATERFIETSEN” EEN FIETSTOCHT MET AANDACHT VOOR HET THEMA WATER

IVN ZUIDWEST VELUWEZOOM

IVN

Het IVN, instituut voor natuur- en milieueducatie, is een vereniging van vrijwilligers en beroepskrachten die streeft naar meer natuur en een betere kwaliteit van het milieu.

Verspreid over Nederland heeft het IVN zo'n 170 plaatselijke afdelingen en elf provinciale consulentenschappen. Meer dan 16.000 leden zetten zich actief in voor de natuur en het milieu door middel van allerlei voorlichtende en educatieve activiteiten voor jong en oud, zoals excursies, cursussen, tentoonstellingen en lezingen.

“Waterfietsen” Een fietstocht met aandacht voor het thema water

Fietstocht van 3 a 4 uur te fietsen in twee delen, door de gemeenten Renkum, Wageningen, Ede en een stukje Veenendaal.

begaanbaarheid

De fietstocht gaat over goed begaanbare en verharde (binnen-) wegen.

‘WATERFIETSEN’

Een fietstocht in twee delen door de gemeenten Renkum en Wageningen met water als thema.

Water is van levensbelang. Voor mensen, natuur en economie. In ons deel van de wereld is voldoende schoon water heel gewoon. Zoet water is echter wereldwijd schaars. Wist u dat het water op aarde voor ongeveer 97% zout is? En dat de overige 3% voor tweederde deel vastzit in de poolkappen? Wat overblijft, is beschikbaar voor de aardbewoners: mensen, dieren en planten. We moeten dan ook zuinig zijn met het water dat we hebben.

Water is in de jaren 1998-2000 het landelijke thema van het IVN, vereniging voor natuur- en milieueducatie. Verspreid over het hele land worden allerlei activiteiten georganiseerd: oude waterlopen worden in ere hersteld en er worden vijvers aangelegd, er zijn excursies, cursussen, tentoonstellingen. Een van de activiteiten van de INV-afdeling Zuidwest Veluwezoom is het samenstellen van deze fietsroute langs waterpunten in de gemeenten Renkum en Wageningen.

De fietsroute bestaat uit twee delen: deel A gaat door Oosterbeek, Doorwerth, Heelsum en Wolfheze, deel B gaat door Heelsum, Renkum en Wageningen. De twee delen van de fietsroute raken elkaar in Heelsum bij papierfabriek Schut. De route is in totaal zo'n 60 km.

1

Fietstocht door Renkum en Wageningen

Deel A Route Oosterbeek

Start Oosterbeek, VVV-kantoor

1. Vanaf VVV-kantoor Utrechtseweg oversteken, i.a. richting Arnhem. Bij stoplichten rechtdoor.
2. Bij vierde straat r.a. (Beukenlaan), helemaal omlaag, wordt later Stenen Kruis.
3. Einde straat i.a. (Benedendorpsweg). Na 30 meter bij spiegel r.a. door hek.
4. Halfverhard pad blijven volgen, zijpaden negeren.

► Uiterwaarden met Leigraaf en waterwingebied

Via het hek komt u in de uiterwaarden van de Nederrijn. Deze uiterwaarden zorgen ervoor dat bij een zeer groot aanbod van Rijnwater - meestal in het voorjaar, als de sneeuw in de Alpen gesmolten is - het water dat niet meteen kan worden afgevoerd, wordt opgevangen zonder al te veel schade te veroorzaken. Rijkswaterstaat moet voor de doorstroom en de afvoer van het water zorgen. Daarom wordt bebouwing niet toegestaan en mogen er niet al te veel barrières voor het afstromende water zijn. De spoordijk, de oprit naar de brug, vormt een grote barrière.

De hoogteverschillen tussen de verschillende weilanden zijn ontstaan door de afvoer van klei voor de steenproductie. Op het verhoogde terrein waar nu een camping/jachthaven gevestigd is, staan de resten van een steenfabriek, met een bijzondere baksteenoven. Deze staat op de gemeentelijke mo-

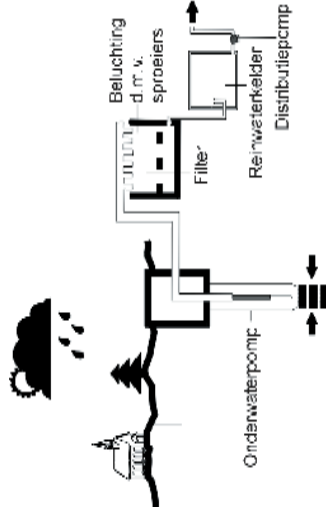
IVN Zuidwest Veluwezoom

2

numentelijst als voorbeeld van industrieel erfgoed. Naast het pad door de uiterwaard loopt een slootje dat op het eerste gezicht niets bijzonders is. Het is de Leigraaf. In de Leigraaf monden achtereenvolgens van oost naar west uit: de Slijpbeek (van de andere kant van de spoorlijn), de Zuiderbeek (naast het oude kerkje), de Gielenbeek en de beek van Hoog Oorsprong. De Leigraaf op haar beurt mondt uit in de Rijn in de buurt van het Drielse veer, waarbij op sommige plekken het water kan worden vastgehouden met een stuwschuiif.

Het plan is om van de uiterwaarden een natuurgebied te maken waarbij het water van de beekjes beter zal worden gebruikt. Het moet mogelijk worden dat er ook planten en dieren uit de Rijn stroomopwaarts de beekjes in kunnen.

Onder aan de voet van de stuwwal bevindt zich het

pompstation Oosterbeek van NUON-Water (punt 1 op de kaart). Het is pas gedeeltelijk vernieuwd. Er liggen nu ongeveer 10 putten met een capaciteit van 750 m³ water per uur. De vergunning gaat tot 2 miljard liter drinkwater per jaar. Met kalkkorrels wordt

het water gezuiverd. Daarna wordt het opgeslagen in een atoomvrije kelder.

5. Einde pad r.a. (Benedendorpsweg).
6. Bij eerste straat l.a. (Zuiderbeekweg), zijstraat negeren.
7. Waar de straat links afbuigt, rechtdoor omhoog gaan (eenrichtingsverkeer, Fangmanweg).
8. Langs heempark De Zomp, l.a. de Dam over.

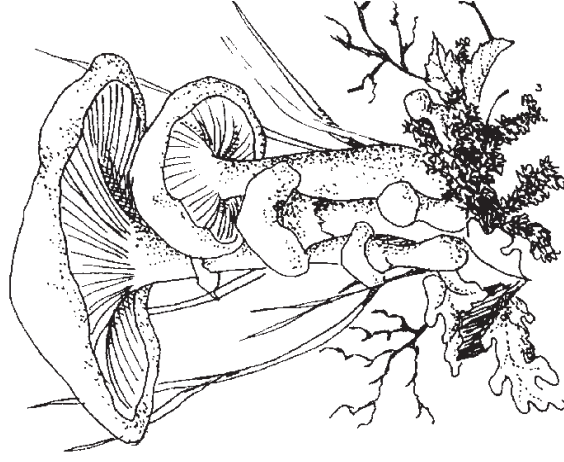
► De Zuiderbeek en heempark De Zomp

De Zuiderbeek ontspringt in het Zweiersdal, een smeltwaterdal dat tijdens de voorlaatste ijstijd moet zijn ontstaan. Het Zweiersdal loopt tot ver in het centrum van Oosterbeek door en geeft dit deel van het dorp door de steile hellingen en de aangepaste bebouwing een wat Zwitsers aanzien. In de jaren dertig is dwars door het dal een dam gelegd als werkverschaffingsproject. Later is er even sprake geweest om deze dam door een wandel- en fietsbrug te vervangen.

Het brongebied van de Zuiderbeek ligt in De Zomp, aan de zuidkant van de Dam. Vandaar stroomt de Zuiderbeek door een particuliere tuin langs de Zuiderbeekweg naar een vijver. Via de uiterwaarden en de Leigraaf voert de beek het water af naar de Nederrijn. De beek heeft een redelijk constante waterafvoer van 3 liter per seconde. Het water en de levensgemeenschap ervan behoort tot de bijna hoogste ecologische waarde.

De Zomp is een uniek gebiedje (punt 2 op de kaart). Op nog geen 2500 m² is een grote verscheidenheid van groeifactoren te vinden: droog/vochtig, zonnig/schaduwrijk, voedselrijk/voedselarm, hoog/laag. Bij de aanleg van dit parkje is goed gebruik gemaakt van deze verschillen. Toen het in 1982 werd opengesteld voor het publiek, waren er negen gebiedjes aangelegd met elk een eigen aangepaste plantengemeenschap. Deze gebiedjes staan in het park aangegeven. In het midden van het parkje ligt een vijver. De vijver wordt gevoed uit kwelplekken, die het water een constante temperatuur van ongeveer 10 °C geven. Rondom de vijver is een knuppelpad aangelegd, zodat het kwelwater gemakkelijk in de vijver kan stromen.

Gedurende het hele jaar is er een grote afwisseling te zien van bloeiende planten. Ook bijzondere

soorten paddestoelen groeien er. De Zomp is voor vele soorten vogels een aantrekkelijk gebiedje waar rust- en nestgelegenheid is en waar voedsel kan worden gevonden. De jsvogel, een typische gast rond stromende beekjes, wordt regelmatig gesignaleerd.

Sinds 1994 is het beheer van De Zomp door vrijwilligers uit de naaste omgeving overgenomen. Het IVN coördineert de werkzaamheden.

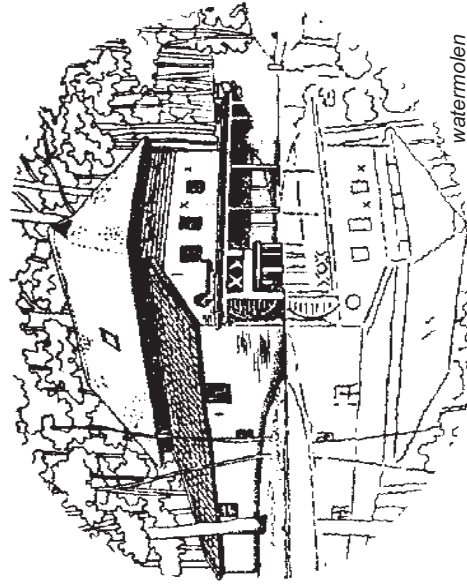
9. Over De Dam i.a. (Weverstraat) en met een r.a. (Van Eeghenweg).
10. Aan het einde r.a. (Pietersbergseweg).
11. Eerste weg i.a. (Sandersweg), zijwegen negeren.
12. Bij splitsing rechtdoor (Kneppelhoutweg).
13. Bij bank i.a. langs akker (fietspad). Dit fietspad met onverwachte bochten blijven volgen, over bruggetje.

► Laag Oorsprong

Laag Oorsprong is een landgoed met een rijk verleden. De naam Oorsprong komt al voor in geschriften uit 1424. Het gebied was toen veel groter, want het is in de loop van de 18^e eeuw opgedeeld. De naam zegt het al: in dit gebied komt water naarboven. Dat is ook prachtig te zien. Bij het bruggetje dat u passeert, is aan de rechterkant een grote sprengkop waar het water aan verschillende kanten binnensijpelt. Aanvankelijk werd het stromende water gebruikt voor o.a. een papiermolen, een suikerfabriek, een aardappelmeelfabriek en een wolspinnerij.

Door de prachtige ligging veranderde het landgoed op den duur van karakter. Mensen uit Arnhem, die ontspanning zochten, konden bij de tuimanswoning een verfrissing kopen. Later werd het landgoed een bekende uitspanning. Rond 1900 werd het door een tuinarchitect verfraaid met de elementen die nog steeds te zien zijn en die het gebied een romantisch karakter gaven: vijvers, watervalletjes, bruggetjes en rotsparadijjes. Het loont de moeite om een wandeling te maken van de sprengkop tot aan de laatste vijver, niet ver van de uiterwaarden, een stuk van ongeveer 1200 meter lang met een hoogteverschil van 35 meter.

De laatste eigenaar liet een landhuis bouwen met een mooi uitzicht over de Rijn en de Betuwe. Daarbij liet hij een tuimanswoning zetten en een zwembad aanleggen. Tijdens de oorlog is het huis verwoest. De plaats waar het huis stond, is nog terug te vinden. Er staan nu nog wat fruitbomen op die plek. De tuimanswoning is gespaard gebleven evenals het

Fietstocht door Renkum en Wageningen

7

zwembad. De gemeente Renkum heeft het landgoed in 1956 aangekocht. Het zwembad is waarschijnlijk uniek in Nederland. Het bestaat uit twee bassins. Het water komt van de sprengenbeek, die daar vlak langs stroomt. Het water heeft een constante temperatuur van ongeveer 10 °C en is onder de Nederlandse omstandigheden te koud. Er is een systeem gemaakt om het water door de zon wat op te laten warmen: het water stroomt langzaam over een zigzaggende brede goot naar het eerste bassin. De temperatuur van het water is daardoor enigszins verhoogd, maar een duik in het bad blijft toch voor ons, gewend als we zijn aan subtropische baden, een spartaanse bezigheid. Toch wordt het bad tamelijk veel gebruikt. Hoewel er geen chloor aan het water is toegevoegd (het bad voert het water weer af in de beek), is het water hygiënisch zeer betrouwbaar vanwege de regelmatige toevoer uit de sprengkop.

14. Na het bruggetje rechtdoor. Weg oversteken, i.a. en meteen weer r.a. Volg bordjes Airborne-route.
15. Over boerenerf, steeds fietspad aanhouden.
16. Vlak na tweede witte slagboom Geldersch Landschap r.a. (fietspad). Bij klinkerweg (Italiaanseweg) i.a. Weg oversteken, i.a. naar rotonde. Bij rotonde rechtdoor (Seelbeekweg).
17. Bij T-splitsing i.a. en 50 m verderop r.a. (Beeklaan). Links aanhouden. Deze laan heet later Dunolaan.

► De Seelbeek

De Seelbeek ontspringt uit een aantal sprengkoppen in een elzenbroekbos, het Elzenpasje. Dit ligt aan uw rechterhand als u de rotonde bent gepasseerd. Het bosje is niet toegankelijk. En terecht: het verdient goed beschermd te worden vanwege de typische vegetatie waaronder het paarbladig goudveil. Dit bronbos is een deel van landgoed Duno, eigendom van Het Geldersch Landschap. De beek is ongeveer 1 km lang en loopt met een verval van 30 meter naar de Rijn. Het water heeft de hoogste ecologische waarde. In 1997 heeft de gemeente Renkum het stelsel rond de Seelbeek flink verbeterd. Op enkele plaatsen zijn reservoirs gegraven om regenwater van de wegen op te vangen, die voorkomen dat het water van de beek vervuult. De midden- en benedenloop heeft een bedding van natuurstenen gekregen, zodat het mogelijk wordt voor dieren uit de Rijn de beek stroomopwaarts binnen te komen.

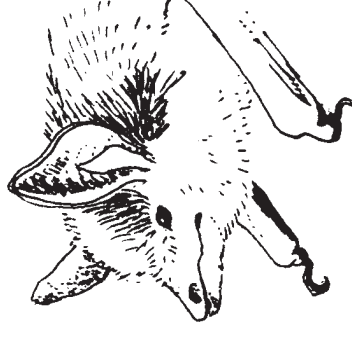
In de Seelbeek ligt een merkwaardig bouwwerk dat op deze plaats niet thuishoort. Het is een filterkelder, één van de restanten die nog herinneren aan de tijd dat er in het dal een modelboerderij met een zuivel-fabriek gevestigd was. Het beekwater werd via een schuif de kelder ingevoerd waar het door middel van grindbakken voor de boerderij werd gezuiverd. Nu is het bouwwerk een gemeentelijk monument.

18. **Aan het eind van de Dunolaan r.a. (richting kasteel Doorwerth).**
19. **Eerste weg l.a. naar de stuw.**
20. **Daarna terugrijden en weg vervolgen.**

21. 50 meter voorbij de witte slagboom l.a., dijkje op, om kasteel Doorwerth heen.

► Langs de Fonteinallee

De Fonteinallee is een prachtige laan, precies op de grens van de stuwwal en de uiterwaarden. Door zijn ligging is deze weg eigenlijk niet geschikt als verkeersweg. Er hoort namelijk een open verbinding te zijn, zonder hindernissen, tussen de bossen op de stuwwalrand en de uiterwaarden. Veel diersoorten hebben voordeel bij een goede verbinding. Bekend is de paddentrek die hier elk voorjaar op niet te koude en wat vochtige avonden plaatsvindt. Andere dieren die in het overgangsgebied leven en wonen, zijn o.a. vleermuizen. Als u goed oplet, ziet u in de buurt van

kasteel Doorwerth een aantal vleermuiskasten tegen de bomen hangen. De ijskelder van het kasteel wordt door de vleermuizen gebruikt als plek om te overwinteren.

Langs de Fonteinallee loopt een beekje, dat zijn water deels ontvangt van de kleine Duno-beek en

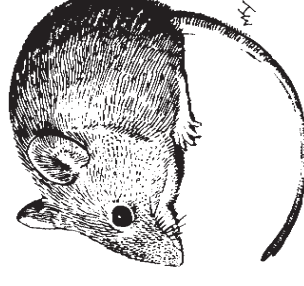
deels uit wellen. Soms verbreedt het stroompje zich tot een plasje, waar de weg omheen draait. Op deze plek zijn al heel vroeg in het voorjaar speenkruid en bosanemoon te vinden. Later staat het er vol met fluitekruid en look-zonder-look. Ook enkele watervogels hebben zich er gevestigd. Het water langs de Fonteinallee loopt ten slotte onder de weg door en komt terecht in het gebied rond het kasteel. Daar zou het de grachten rond het kasteel kunnen vullen. Het water rond het kasteel staat niet in open verbinding met de uiterwaarden. Er is dus sprake van een kleine polder, met eigen waterregeling. Wel is er een soort schuif in het dijkje rondom het kasteel om eventueel water binnen te laten.

De bodem van de uiterwaard even ten oosten van het kasteel heeft nog zijn oude vorm: er is nog niets afgegraven. Duidelijk zijn er hoogteverschillen te zien. De plaats waar vroeger een rivierloop was, ligt wat dieper. Enkele oude rivierarmen zijn nog zichtbaar in de vorm van vochtige plekken begroeid met riet en lisdodden.

Tussen 1962 en 1970 is een groot stuwcomplex gebouwd in de Nederrijn (punt 3 op de kaart). Deze stuw moet ervoor zorgen dat de watertoevoer naar de IJssel zo regelmatig mogelijk verloopt, zodat de randmeren voorzien worden van water. Ook zorgt de stuw ervoor dat de drinkwatervoorziening op peil blijft en dat de IJssel bevaarbaar blijft. De stuw heeft twee openingen van 48 meter, die met een vizierschuif kunnen worden afgesloten. Elke schuif weegt 200 ton. Een sluis geeft doorgang voor de scheepvaart. Jaarlijks passeren ongeveer 60.000 schepen de sluis

(beroepsvaart en pleziervaart).

- 22. Bij de parkeerplaats van kasteel Doorwerth i.a. Vervolgens weer i.a. (Airborne-route).**
- 23. Waar weg naar rechts buigt, rechtdoor (Gazelle Veluweroute); waar weg naar links buigt, links aanhouden.**
- 24. Langs de manege (aan uw linkerhand) en onder de brug door.**
- 25. Weg loopt langs de snelweg.**
- 26. Bij de Y-splitsing r.a. naar fietspad naast de snelweg, meteen i.a., tegen de aangegeven richting in.**
- 27. Onder viaduct rechtdoor (Koninginnelaan). Voor de kerk langs.**
- 28. Weer onder viaduct door, dan op splitsing i.a. weg oversteeken.**

U bent nu bij papierfabriek Schut aangekomen. Dit is het punt waar de twee delen van de fietsroute elkaar raken (zie plattegrond). U kunt nu de route vervolgen richting Oosterbeek (deel A) of richting Wageningen (deel B). Kiest u voor Oosterbeek, lees dan hieronder

verder. Kiest u voor Wageningen, lees dan door bij pagina 18 van deze fietsroute.

Heelsum, bij papierfabriek Schut

- 29. Aan de rechterkant langs papierfabriek Schut (Kabeljauw). Pad in vóór het huis langs.
- 30. Aan het einde van het pad, dat later verhard is, r.a. omhoog.
- 31. Boven gekomen r.a. over fietspad.
- 32. Vóór het stoplicht r.a. (doorgaand verkeer).

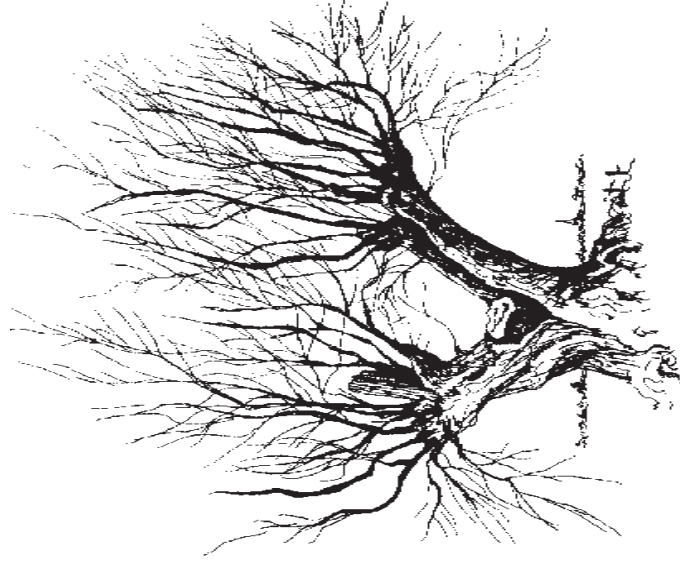
► Heelsumse en Wolfhezer beek

In dit traject van de fietstocht, bij papierfabriek Schut, krijgt u slechts een deel van de Heelsumse beek te zien (punt 4 op de kaart). De bovenloop van de beek - en dat geldt ook voor de Wolfhezer beek - is alleen te voet te bereiken. Het terrein van Natuurmonumenten, waar de beken ontspringen, is de moeite van een bezoek waard (ingang bij de parkeerplaats tegenover hotel Wolfheze).

U fietst langs een deel van de middenloop, die door bosjes en houtsingels wordt omrand. Tot 1954 is de beek goed onderhouden, omdat het water van de beek nodig was als proceswater voor de papierfabriek. Daarna ging de fabriek grondwater gebruiken en is het onderhoud verwaarloosd. In 1982 is het achterstallig onderhoud weggewerkt door ondiepe plaatsen te verdiepen, opgehoopte plantenresten te verwijderen en sprengkoppen te schonen. Sindsdien

voert de beek weer water. Het bekensysteem wordt nu regelmatig onderhouden, deels met hulp van vrijwilligers.

De Heelsumse beek heeft zijn sprengkoppen op de heide. Dat is bijzonder, omdat de meeste sprengkoppen overschaduwd worden door bomen. Hier loopt de beek door open terrein en daarom kan men in de bovenloop bijzondere planten en dieren vinden. Grazende runderen zorgen ervoor dat het terrein niet begroeid raakt met struiken en bomen. Een ander deel van de middenloop van de Heelsumse beek heeft u kunnen zien in de buurt van het Heelsumse kerkje, waar de beek zich door het dal slingert, door weilanden met rijen knotwilgen. Daarna

duikt de beek onder de N225 door. Hier is een vuilvang en een afsluitbare schuif om te voorko-men dat er bij hoogwater in de Rijn vervuild water in de beek kan komen. Het laatste stuk van de beek stroomt door de uiterwaarden, onder langs de Noordberg, waar de beek in de Rijn uitmondt.

Slechts een goed waarnemer ziet iets van de Wolfhezer beek op deze fietstocht (punt 5 op de kaart). In het stukje voorbij de papierfabriek loopt de Heelsumse beek langs de rand van het beekdal. In het midden van het dal, dus een stukje lager, loopt de Wolfhezer beek, met een rij wilgen ernaast. Het is met de waterstand in deze beek droevig gesteld. Bijna nergens staat permanent water. Alleen in jaren met heel veel regenval is op sommige plekken water te zien. Dat komt vooral door wateronttrekkingen van industrieën en drinkwaterbedrijven.

Sinds 1995 is er een samenwerkingsverband ontstaan tussen een aantal terreinbeherende instanties, die met de beken te maken hebben. Natuurmonumenten beheert het brongebied van de beken, Staatsbosbeheer heeft gronden langs de benedenloop en Het Geldersch Landschap is beheerder van natuurterreinen in de aangrenzende uiterwaarden en op de hoger gelegen inziggebieden. Ook het Waterschap Vallei en Eem doet mee. Deze instanties hebben een plan opgesteld om een groot samenhangend natuurgebied te realiseren: de beken moeten weer volop stromen en allerlei diersoorten die uit het gebied zijn verdwenen of sterk worden bedreigd, moeten een aaneengesloten leefgebied krijgen.

33. Voorbij het viaduct r.a. en vervolgens rechtdoor richting Wolfheze (Doorwerthse heide). Langs boerderij rechtdoor (fietspad, langs snelweg).

34. Bij paddestoel 21468 l.a. richting Wolfheze.

35. Bij eerste straat r.a. (Balijeweg).

36. Bij voorrangsweg r.a. (Wolfhezerweg) over viaduct tot parkeerplaats van Natuurmonumenten tegenover hotel Wolfheze.

Wolfheze, parkeerplaats van Natuurmonumenten t.o. hotel Wolfheze

37. Komend van de parkeerplaats van Natuurmonumenten r.a. fietspad lang de Wolfhezerweg volgen.

38. Eerste weg l.a. (Bilderberglaan).

39. Bij derde pad r.a. (slagboom).

40. Even verder verharde weg opgaan en in dezelfde richting als het pad volgen; aan linkerhand even verder de watertoren.

► De watertoren in Oosterbeek

De watertoren is gebouwd in 1938 en buiten gebruik gesteld in 1987 (punt 6 op de kaart). Op het hoogste punt in een dorp of streek werd een watertoren gebouwd boven een reservoir. Het water werd omhoog gepompt om tijdens piekbelasting voldoende druk in het waterleidingnet te houden. Dit is de tweede watertoren van Oosterbeek. Een vroegere watertoren

handelingen verwoest. Watertorens worden niet meer als zodanig gebruikt, omdat de capaciteit te klein is en omdat krachtige pompen voldoende druk in het waterleidingnet houden. Op dit moment dient de toren als overwinteringsverblijf van verschillende vleermuissoorten. Boven op het dak staan antennes voor radio-amateurs en voor PTT-Telecom voor mobiele communicatie. De watertoren is (nog) geen monument, maar de gemeente Renkum beschermt de toren.

- 41. Bij kruising l.a. en vervolgens meteen r.a. (fietspad).
- 42. Bij kruising met Sportlaan r.a. Daarna bij kruising weg oversteken en langs manege rechtdoor.
- 43. Einde fietspad rechtdoor (Hartensteinlaan).
- 44. Bij voorrangsweg (Utrechtseweg) l.a.
- 45. Doorrijden, stoplichten passeren tot gemeentehuis Oosterbeek en kantoor VVV (aan uw linkerhand).

Einde deel A Route Oosterbeek

Deel B Route Wageningen

Heelsum, bij papierfabriek Schut (viaduct; punt B op de kaart)

- 1. Achter het monument langs, richting Renkum (Bennekomseweg). Na de bebouwing, voorbij de rotonde tweede weg l.a. (Schaapsdrift). Fietspad op richting Renkum, Wageningen.
- 2. Aan het einde van het fietspad r.a. en direct l.a. (vervolg Schaapsdrift).
- 3. Volg de weg naar rechts, de heuvel af (Waterweg).
- 4. L.a. (Beukenlaan).
- 5. R.a. (Kortenburg). Tussen de leeuwen door, rechts fietspad op (Zwarte pad).
- 6. Aan het einde van het fietspad l.a. (Geertjesweg).

Wageningen

- 7. Als u het bos uitkomt r.a. (Zoomweg). Deze weg vormt de scheidingslijn tussen het bos en de Wageningse Eng.
- 8. Voorrangsweg oversteken. Na camping l.a. (Busweg).
- 9. Op de driesprong r.a. (Oude Diedenweg); eerste weg l.a.; einde weg l.a.
- 10. Oversteken en eerste weg r.a. (Wildekamp, langs rand Bennekom); einde weg l.a. (Groenestraat).

11. Bij Kierkamperweg l.a. Op het einde de provinciale weg oversteken; een klein stukje links en direct weer r.a. (Plassteeg). U rijdt nu het Binnenveld in.

► **De Gelderse vallei en het Binnenveld**

Het Binnenveld vormt het zuidelijke deel van de Gelderse vallei. Beide namen, 't Binnenveld en de Gelderse vallei, zijn eigenlijk niet helemaal correct. Van oudsher golden alleen de drassige graslanden ten westen van Wageningen tot aan de Grift als het Binnenveld. Tegenwoordig gebruiken we deze naam voor het hele landelijke gebied tussen Veenendaal, Ede, Rhenen en Wageningen.

De naam Gelderse vallei is in zoverre correct dat het inderdaad gaat om een vallei tussen twee 'berggru- gen': de Veluwe en de Utrechtse heuvelrug. Het gebied is niet, zoals de naam doet vermoeden, alleen gelegen in de provincie Gelderland. Het behoort ook deels tot de provincie Utrecht. De rivier de Grift vormt de grens tussen beide provincies.

► **Ontstaan van het landschap**

Tijdens de voorlaatste ijstijd, de Saaleijstijd, zo'n 140.000 jaar geleden, baande een dikke ijslob zich een weg door het ondiepe dal van een rivier en stuwde grote hoeveelheden grond tot grote hoogte op. Na het smelten van het ijs was het rivierdalletje uitgediept tot een echte vallei omgeven door flinke stuwwallen: de Gelderse vallei, geflankeerd door de Veluwe en de Utrechtse heuvelrug. Het klimaat werd warmer waardoor het ijs smolt. Hierdoor steeg de zeespiegel zo hoog dat de gevormde vallei onder

(zeel)water kwam te staan en op de bodem een flinke laag klei werd afgezet. Diep in de ondergrond van de Gelderse vallei kan nog zeekelei worden teruggevonden.

Toen de volgende ijstijd zich aankondigde, daalde het zeeniveau. De vallei kwam droog te staan. Het bos op de stuwwallen begaf het onder de extreme koude, zodat de wind op het zand vrij spel kreeg en het de vallei in blies. Dit verplaatste zand heet dekzand. De wind had vooral grip op het fijnere zand en liet grovere delen liggen. Daardoor is het zand in de Gelderse vallei fijner van structuur dan dat van de Veluwe.

Na de laatste ijstijd konden de heuvels en dalen weer flink begroeien met voornamelijk bos. Omdat het in grote delen van de Gelderse vallei te drassig was, ontstond hier geen bos maar ontstonden er uitgestrekte moerassen met her en der wat moerasbos. Het gevolg hiervan laat zich raden: veen! In grote delen van de Gelderse vallei vormde zich een dik veenpakket van halfvergane plantenresten.

Het Binnenveld

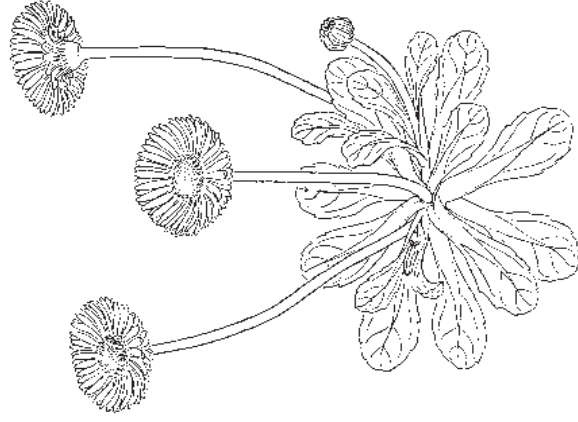
12. Aan het einde van de Plassteeg r.a. (Dijkgraaf).
13. Bij de T-splitsing l.a.
14. Bij de driesprong r.a., richting Veenendaal de Klomp (Dijkgraaf). Voorbij de bocht naar links rijdt u de buurtschap de Kraats binnen.
15. Rechtdoor de Veendersteeg op.
16. Bij de driesprong (ANWB-paddestoel

21259) links aanhouden (Kraatsweg). Let eens op de hoogteverschillen in het landschap.

17. Einde weg r.a. (Bennekomsekade)

► **Een droge plek om te wonen**

Op de hoger gelegen delen in de Gelderse vallei, de dekzandruggen, vestigden zich in de Middeleeuwen de eerste bewoners. De boerderijen lagen verspreid over de dekzandrug en waren verbonden door een zandweg. De hogere delen vlakbij huis werden ontgonnen om als akkers te fungeren. Iets verder van de nederzetting bevonden zich de kampen. Dit zijn door hagen en sloten omgrensde graslanden die als weiland werden gebruikt. Relatief ver van de bewoning lagen de meenten; stukken schraal-land en heidevegetaties die gebruikt werden om de

Fietstocht door Renkum en Wageningen

schapen van de gehele gemeenschap te laten weiden. Zo ontstond het zogenaamde 'hoeven- of kampenlandschap'. Dit type landschap vindt men in het Binnenveld nog terug bij de Kraats en Nergena.

Bennekomse Meent

18. Eerste weg l.a. (Meentweg).

Aan de linkerzijde van de Meentweg is de Bennekomse Meent gelegen (nummer 7 op de kaart). Het is de moeite waard om dit gebied van dichtbij te bekijken. Hier is het zogenaamde blauwgrasland aanwezig. Het is toegankelijk door een onverhard pad bij het bordje stille gebied.

19. Einde weg l.a., bij kruising weer l.a. Let op de stroomrichting van het water. Direct na het bruggetje over de Grift gaat de route links af langs het water, voor een bezoek aan de Hel en de Blauwe Hel wijken we even van de route af.

► **Blauwgrasland**

In de Bennekomse Meent en de Hel komt het zogenaamde blauwgrasland voor. Hier kunnen we ons een voorstelling maken van de rijke variatie aan planten die, nog niet eens zo lang geleden, in grote oppervlakten in het Binnenveld te vinden was. Een blauwgrasland ontfeent zijn naam niet aan de bloemen, maar aan de spruiten en halmen van zegen die in dit graslandtype voorkomen. Eigenlijk is de naam blauwgrasland dus niet helemaal juist. Het blauwgrasland is een vegetatietype dat sterk gevoe-

lig is voor veranderingen in waterhuishouding. In de winter staat het water tot aan of boven het maaiveld (plas dras), terwijl 's zomers de droge standplaatsen oppervlakkig uitdrogen.

Blauwgrasland is het domein van de spaanse ruiter, grote pimpernel, klokjes gentiaan, vlozegge en blonde zegge, thans zeldzame soorten. Maar ook minder gevoelige soorten als blauwe knoop, blauwe zegge, wilde bertram, lage zeggen, biezeknoppen en pijpestrootje kunt u er aantreffen.

► De stroomrichting van de Grift

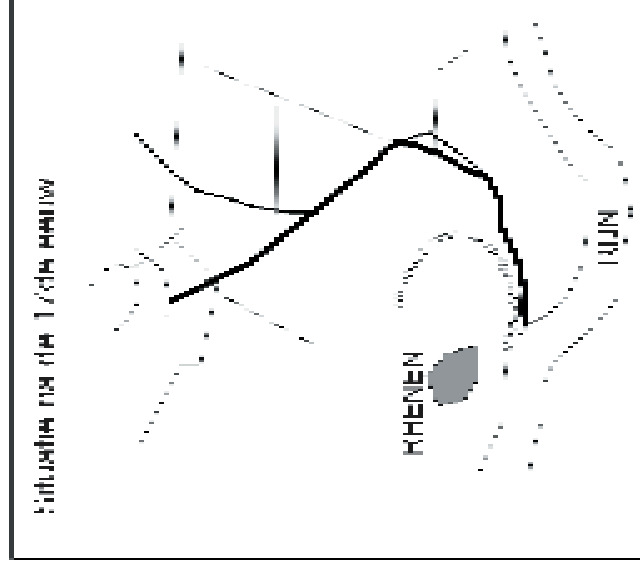
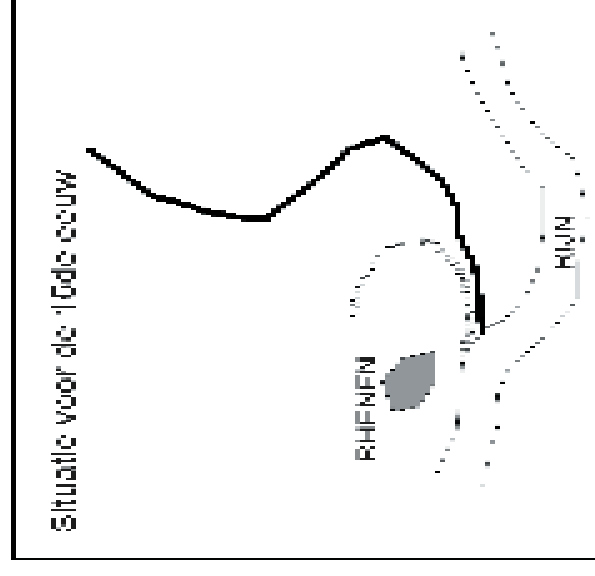
In de loop van de 15^e eeuw raakte men sterk geïnteresseerd in het veen dat zich in de lager gelegen delen van de vallei had gevormd, omdat de turf die men verkreeg door het drogen van het veen veel werd gebruikt als brandstof. Bisschop David, die het Utrechtse deel van het Binnenveld in bezit had, gaf in 1473 de opdracht een goede toegang voor schepen te verzorgen om de turf te kunnen winnen.

Men kon niet volstaan met het uitdiepen van de al eerder gegraven Kromme Eem, omdat die grotendeels over het Geiders grondgebied stroomde.

Daarom heeft men een nieuw kanaal, Bisschop Davitsgrift, gegraven. De Grift bestaat nu nog steeds. Van de Kromme Eem is slechts op luchtfoto's nog een enkel spoor te zien.

Kort na te zijn gegraven zorgde de Bisschop Davitsgrift voor afwatering van het gebied naar de Rijn; het water stroomde dus van noord naar zuid.

Door de uitgebreide vervening vanaf de 16^e eeuw daalde de bodem zo sterk dat de Grift zijn water niet meer kwijt kon in de Rijn. Om het gebied toch

Loop van de Grift

te kunnen afwateren werden allerlei kanaaltjes in noordelijke richting gegraven en werd in 1560 een verbinding gelegd met de Schoonderbeekse Grift. Dit verbeterde de situatie wel wat, maar de definitieve oplossing kwam pas in 1948 tot stand met het gereedkomen van het valleikanaal dat de Grift verbindt met de Eem bij Amersfoort. Vooral deze laatste verbinding heeft gezorgd voor de definitieve omkering van de stroomrichting van de Grift die nu van zuid naar noord stroomt.

De Hel en de Blauwe Hel

20. Voorbij het bruggetje de eerste weg r.a. (Grebbeweg). Meteen aan uw linkerhand is de Hel gelegen. Dit gebied is niet toegankelijk.

Als u 800 meter doortietst, ligt aan de linkzijde de Blauwe Hel. De Blauwe Hel is toegankelijk door middel van vlonders.

21. Grebbeweg terug, einde l.a., voor bruggetje r.a.

► In de 'helle'

Op de laagste en moerassigste plekken in het Binnenveld bevonden zich zeggetrilvenen. Deze moerassige gebieden waren moeilijk doordringbaar. Ze werden dan ook de 'helle' genoemd. De twee hellen die nog bij Veenendaal aanwezig zijn, geven ondanks hun afwisseling van open water, rietland, grote zeggenvegetaties, trilveen en moeras slechts een flauwe afspiegeling van de natuurlijke rijkdommen die hier eens aanwezig waren. De Hel (num-

mer 8 op de kaart) is 31 ha groot en in eigendom van Staatsbosbeheer. Hier zijn restanten trilveen en blauwgrasland aanwezig. Het gebied is niet toegankelijk. In de Blauwe Hel (nummer 9 op de kaart) komen in weervil van zijn naam, geen blauwgraslanden voor. Het is een 15 ha groot gebied in eigendom van Natuurmonumenten. Het is een nat en bloemrijk laagveengebiedje dat bestaat uit hooiland, rietland en moerasbos. Het gebied is toegankelijk via een 200 m lang plankier. Vanaf het plankier is het waardevolle gebied goed te overzien; vooral in juni en juli zijn de vele bloeiende planten een lust voor het oog.

Langs de Grift

22. Volg de weg, verderop fietspad, die langs de Grift loopt. Aan de overzijde van de Grift ziet u weer de Bennekomse Meent.

23. Op de weg r.a. (richting Achterberg).

Rechts staat een broedpaal waarop ieder jaar een ooievaar broedt.

24. Einde van de weg r.a., direct l.a. (Meentsteeg).

25. Eerste weg l.a. (Weteringsteeg); derde weg r.a. (Hoge steeg). Aan het einde l.a. (Cuneraweg).

Let eens links en rechts op de verschillende ogende weilanden.

26. Aan het einde van de Cuneraweg r.a.,

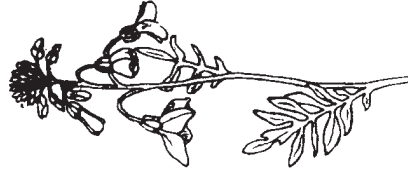
L.a. en 50 meter verder r.a. (Grebbedijk, richting Opheusden).

► Te nat of te droog

Na de aanleg van het Valleikanaal is het Binnenveld op de ruilverkavelingsschop genomen. Van wateroverlast was daarna geen sprake meer door het graven van een uitgebreid stelsel van sloten en greppels. Tegenwoordig hebben grote delen van het gebied 's zomers van de droogte te lijden.

Met de ruilverkaveling verschenen meer boerderijen in het Binnenveld. Met een toenemende bemesting werd het landgebruik geïntensiveerd. Het huidige gebruik bestaat uit beweiding en akkerbouw op de droge delen (de hogere dekzanden) en maaien met nabeweiding op de natte delen, voornamelijk de veengronden. In het 'midden' van het gebied zien we hobbelige weilanden met verschillende bloemen waaronder paardebloemen en pinksterbloemen.

De droge delen worden veel intensiever gebruikt: een egaal, strak, homogeen weiland. De laatste jaren zijn steeds meer boeren overgegaan op diepploegen en egaliseren. Regelmatig worden percelen opnieuw ingezaaid. Op droge delen vindt ook wisselbouw plaats in de vorm van enkele jaren maïsteelt en daarna enkele jaren grasland.

pinksterbloem

Over de winterdijk

27. De weg over de dijk gaat eerst langs het natuurgebied de Blauwe Kamer.

U kunt r.a. de route verlaten om dit natuurontwikkelingsgebied te bezichtigen. U fietst nu over de winterdijk.

28. Binnen de gemeentegrens van Wageningen, voorbij de overslag haven recht door, tussen de paaltjes door, verder over de Grebbedijk. Het uiterwaardengebied waar u nu langs fietst, wordt de Bovenste Polder onder Wageningen genoemd.

29. Einde van de Grebbedijk r.a. (Veerweg), langs de bebouwing. Aan het einde r.a. Rechtdoor fietspad op (Onderlangs).

Op een mooie zonnige voorjaarsdag zijn op de helling links regelmatig ringslangen te zien.

30. Einde van de weg r.a. (Ritzemabosweg).

► De Blauwe kamer

De Blauwe kamer (nummer 10 op de kaart), in eigendom van het Utrechts landschap, is een van de spectaculairste natuurontwikkelingsprojecten in mid-den Nederland. In 1992 zijn hier volgens de ideeën uit Plan Ooievaar enkele grote ingrepen uitgevoerd, zoals het verlagen en het doorsteken van de zo-merdijk en het graven van kreken. Hierdoor heeft de

invloed van de dynamiek van de rivier en de 'natuurlijke' begrazing door Konikpaarden en Galloway-runderen is een afwisselend oeverlandschap ontstaan met bloemrijke graslanden, moerassen, plassen, struwelen en oobos (moerasbos in nabijheid van de rivier). Nabij het pontje van Opheusden is de ingang van dit gebied met een informatiebord. De uiterwaard is gedeeltelijk toegankelijk over een gemarkeerde wandelroute, die onder meer naar de vogelobservatiehut De blauwe Kijkt voert.

► **Beteugeling van het water**

Het verlangen van de bewoners om zich te beschermen tegen de 'willekeur' van de rivier heeft er naast een groeiende transportbehoefte toe geleid dat de dwarsdoorsnede van het riviersysteem er nu heel anders uitziet dan in het verleden. Een aangesloten steisel van winterdijken, dwars- en strekdammen, kribben, oeververzwaring, stuwen, sluizen en bocht-afsnijdingen verzekert een optimale water-, ijs- en sedimentafvoer tijdens winterhoogwater, samen met een optimale veiligheid voor het binnendijkse gebied en een optimale bevaarbaarheid tijdens zomerlaagwater. En nog steeds is er een voorgaand proces van dijkverzwaring gaande. Zo is de Grebbedijk na het hoge water in 1995 in versneld tempo verzwaaard. Tijdens dit hoge water stond de dijk in de buurt van Rhenen en in Wageningen ter hoogte van het voormalige zwembad 'op springen'. In 1996 en 1997 is de dijk verbreed en op sommige plaatsen iets verhoogd. Dit is goed te zien aan het nieuwe gaas en de nieuwe hekjes langs de dijk.

► **De Bovenste Polder**

Het gebied de Bovenste Polder heeft eind jaren tachtig de status natuurreservaat met beperkte toegankelijkheid gekregen (nummer 11 op de kaart). Met uitzondering van de oeverzones is het gebied in eigendom van Staatsbosbeheer. Net zoals de Blauwe Kamer maakt de Bovenste Polder deel uit van de rivieroeverstrook die zich uitstrekt van Arnhem tot Amerongen en waarvoor een natuurontwikkelingsvisie is opgesteld. Door de versnelde dijkverzwaring is de uitvoering van een nevengeul, de zogenaamde Troosterstrang, in een stroomversnelling geraakt. Deze nevengeul is duidelijk in het landschap zichtbaar. Ook is een natuurlijke strang, die een oude rivierarm markeert, uitgediept. Deze loopt vlak onder de Grebbedijk door. In de winter vormt de Bovenste Polder, ondanks zijn ligging loopt vlak onder de Grebbedijk door. In de winter

vormt de Bovenste Polder, ondanks zijn ligging onder de stad Wageningen, een dankbaar foerageergebied voor ganzen zoals de grauwe gans, de kolgans en nijlgansen, maar ook andere trekvogels. Het gebied is toegankelijk vanaf de veerdam, het ovenpad en de Pabstendam. Het is mogelijk om, langs de oever een rondje te lopen.

Door Renkum naar het viaduct in Heelsum

31. Over Ritzemabosweg (Rijksweg) tot de stoplichten.
32. Rijksweg oversteken; eerste weg l.a. (Onder de bomen). Onder de bomen gaat over in Beukenlaan.
33. Rechtdoor over de Beukenlaan.
34. Voorbij hoofdkantoor Bilderberg hotel-keten r.a. omhoog (Waterweg).
35. Links aanhouden (Schaapsdrift).
36. Aan het einde van de Schaapsdrift r.a. en meteen links het fietspad op. Aan uw linkerzijde bevindt zich een akker, rechts een woonwijk. Het fietspad rijdt u uit tot aan de Bennekomseweg.
37. Bij de Bennekomseweg r.a. Rechtdoor tot het viaduct over de snelweg. U ziet papierfabriek Schut.

Einde deel B Route Wageningen

Vanaf papierfabriek Schut kunt u het andere deel van de fietsroute fietsen: deel A Route Oosterbeek. Ga

Colofon

Samenstellers: Wenda de Wit, Theo Vermeulen, Ruud Schaafsma, Simone Saarloos

Productie: Hubert Mettievier Meijer

Afbeeldingen: M.J.Ch. Kolvoort en anderen

Druk: Drukkerij Modern, Bennekom

Uitgave: IVN Zuidwest Veluwezoom
eerste druk mei 1999

